

Ellenben meg kell említenünk, hogy a kötet magyar fordításban is megjelent a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Múzeumának "Szovjet Régészet" című sokszorosított kiadványsorozatában (XI. szám, 1955. évjelzéssel). Ez a kiadvány, vagy legalábbis ez a kötet - sajnos - méltatlan módon közvetíti és ismereteti a szovjet tudomány eredményeit. Méltatlanul a szovjet tudományhoz is, és méltatlanul a Népművelési Minisztériumnak a nevében jelzett feladatához is. A fordítás ugyanis hevenyészett, magyartalan, és sok helyütt érthetetlen vagy félrevezető. Azt is hiányoljuk, hogy e sokszorosított füzet a lefordított cikkek eredetijének lelőhelyét és bibliográfiai adatait - a szokással ellentétben - nem tünteti fel.

V. I. G e o r g i e v : Az indoeurópai nyelvek keletkezésének problémája. (Voproszú jazúkoznanija, 1956/1, 43-67. Ismerteti: Szépe György.)

A közelmúltban Magyarországon járt GEORGIEV professzor, a Bolgár Népköztársaság Akadémiájának tagja ebben az aránylag rövid cikkben foglalja össze a címben szereplő kérdés mai állását, illetőleg a róla alkotott személyes felfogását. A kérdés történetében egyébként a szerzőnek már eddigi könyvei és cikkei is jelentősek.

1. Különbféle történeti adatok alapján megállapítható, hogy az indoeurópai törzsek és népek a legrégebbi időben Közép- és Kelet-Európában, valamint Nyugat-Ázsia déli részén a Fekete-tengertől a Himalájáig laktak (kivéve az arab félszigetet és Mezopotámiát). Más adatok arról tanuszkodnak, hogy India, Észak- és Északkelet-Európa, valamint Nyugat- és Délnyugat-Európa eredetileg nem indoeurópai törzsekkel volt benépesítve.

A kérdés az, hogy ezen a területen meg lehet-e pontosabban határozni azt a területet, ahol az indoeurópai nyelvek keletkeztek, vagy ahol azt a közös nyelvet beszélték, amelyből a különálló indoeurópai nyelvek származtak. A probléma szoros kapcsolatban van az európai népek genezisének, az úgynevezett "indoeurópai őshazá"-nak kérdésével, távolabbról pedig a szlávok etnogenezisével.

A szláv nyelvek őshazája hajdan a Kárpátok és a Balti-tenger között az Odera, ill. az Oka s a Don felső folyása között volt. Itt beszélték a szláv alapnyelvet vagy ősszláv nyelvet.

Hogy a szláv nyelvek hogyan terjedhettek ki később keletre és délre, arra jó példa a latin nyelv elterjedésének menete.

A nyelvek elterjedése kétféle módon történik: egyrészt a lakosság természetes szaporodása és vándorlások útján, másrészt az egyik nyelvnek a másik által történt kiszorítása, legyőzése útján. Az ősközösségi társadalomban általában az első út volt szokásos, az ősközösség felbomlásának korában és az osztálytársadalmakban inkább a második. Így például a mostani román népek nem közvetlen etnikai utódai a rómaiaknak, hanem más, nem latin törzsekből származnak, amelyek elveszítették eredeti nyelvüket a latinosság következtében. Ezért nem lehet a "népek őshazájá"-ról beszélni, hanem csupán a "nyelvek őshazájá"-ról.

A "szóban forgó nyelv ek őshazája" nem az ezeket beszélő törzsek eredeti lakóhelyét jelöli; nem szabad azt gondolni, hogy e nyelvek ugyanezen a helyen alakultak és fejlődtek ki. Az "őshaza" fogalma időben ugyanugy korlátozott fogalom, mint az "alapnyelv"-é.

A néhány polgári nyelvész által használt "ősnép" fogalom nincs kapcsolatban az "alapnyelv"-vel. Ez utóbbi ugyanis egy törzsnek vagy törzscsoportnak a nyelve, amelyből később a népek egy adott csoportjának a nyelve kifejlődik. Az "ősnép" viszont hibás, nem marxista fogalom, hiszen az ősközösségben nem voltak népek, hanem csak nemzetségek, törzsek és törzsszövetségek. - A nyelv néhány százezer évvel ezelőtt az első társas embercsoportokkal együtt jelent meg. A mai ember is már kb. 50 000 év óta létezik. Így az indoeurópai nyelvek története is ilyen messzire nyúlik vissza, azonban a tudomány mai állása szerint nem tudjuk meghatározni azt a helyet, ahol az indoeurópai "ősnyelv" kialakult.

A kérdés tudományos föltevése a következő: milyen, aránylag szűk területen laktak az indoeurópai nyelven beszélő törzsek az ősközösség utolsó évezredeiben, vagyis az osztálytársadalom, az írásbeliség megjelenése előtt.

Ezeknek a tételeknek előzetes megállapítása igen fontos, mert ezzel kapcsolatban különféle téves nézetek vannak elterjedve. Néhány német tudós nacionalista okokból fölteszi, hogy Közép- és Észak-Németországban alakultak ki az indoeurópaiak; azonosítja ezeket a festett kerámiát ismerő kulturájú törzsekkel. Ugy véli, hogy az indoeurópaiak széttelepülése a fenti őshazából az i.e. III. évezredben kezdődött meg. Másrészt akadtak olyan német tudósok is, akik az "indogermán ősnyelv" képviselőit azonosították a nordikus emberfajta képviselőivel, holott a nyelv és a fajta már a legrégebbi időkben összekeveredett. A különféle fölteszt kerámiás kulturák pedig az i.e. III. évezredbeli különféle indoeurópai törzseké voltak. Korábban ugyanezen a vidéken olyan indoeurópai törzsek éltek, amelyek nem ismerték a kerámiát, mert állattenyésztők vagy kezdetleges földművelők voltak, nem pedig

fazekasok. - Különösen elterjedt az a nézet, hogy az indoeurópai nyelvek az alapnyelvből eléggé későn, az i.e.III. évezred közepén vagy végén különültek el. Ujabb adatok rávilágítottak e vélemény tarthatatlan voltára.

A hettita nyelv ugyanis, amelynek legrégebb írásbeli emlékei az i.e. XVIII. századra tehetőek, ekkor már teljesen elkülönült indoeurópai nyelv. Sok archaikus vonást őriz, de van néhány neológizmusa is. Ha pedig figyelembe vesszük azt, hogy a nyelvi változások annál lassabban mennek végbe, mennél régebbi időről van szó, az ősközösségben pedig a legkisebb változásokhoz is nem századok, hanem évezredek szükségesek, akkor a szétválást előbbre kell tennünk. Ezt más adatok is megerősítik. Az óind és az óiráni nyelvek elkülönülését is az i.e.III. évezrednél régebbre kell tenni, amint ezt ezeknek a nyelveknek a szomszédos sémi nyelvekkel való kapcsolatai bizonyítják. A finnugor nyelvekben meglevő óiráni kölcsönzések is ugyanerre az eredményre vezetnek. Az elkülönült iráni nyelven beszélő törzsek az i.e. III. évezred második felénél korábban dél és délnyugat felől a finnugorok szomszédai voltak, akik akkor sokkal korlátozottabb vidéken: az Urál táján és a Káma folyó szomszédságában laktak. Ugyanezt bizonyítja a kréta-mikénei emlékek nyelvi elemzése is.

2. Komoly alapunk van annak föltevésére, hogy az indoeurópai törzsek egy régebbi korban Kelet- és Közép-Európában laktak, a Don és a Rajna között, a Balti- és az Északi-tengertől délre. Településük eredeti területén kívül maradt Nyugat- és Dél-Európa (Itáliát kivéve), hasonlóképpen Észak- és Kelet-Európának a Dontól és a Volga felső folyásától keletre eső része.

A régészet tanúsága alapján arra következtethetünk, hogy a paleolit korban ez a terület igen gyéren volt benépesítve. A negyedkor elején az európai kontinens eljegesedett, s ezt követően a hőmérsékleti viszonyai sokáig nem voltak állandók. A jég területének változásával együtt változott a növényzet és az állatvilág elterjedésének határa is. A paleolit végén az egész északi rész eljegesedett, és valószínűleg lakatlan volt. A balti országok a jégnek aránylag kései visszavonulása folytán csak a mezolitikumban népesedtek be. Az első észak-európai emberek mozgó életmódot folytató vadásztörzsek voltak. A déli ember sokkal korábban jelent meg. A mai Csehszlovákia területén például mintegy százezer évvel ezelőtt jelentek meg kelet-európai területről jöve az emberek. Az el nem jegesedett Duna-medencében és a Fekete-tenger északi vidékén még korábban, valószínűleg délről hatoltak be az első emberek.

Kb. tizenötezer évvel ezelőtt végetért a jégkorszak. A következő, vagyis a mezolitikumban kialakult Európa mai természeti képe, azonban még mindig nagyon gyéren lakott volt. Jelentősebb lakosság csak a neolitikumban, kb. az i.e. VI. évezredben jelentkezett. - A benépesedés délről észak felé történt, a folyók mentén. A betelepülők eleinte megőrizték ere-

detibb etnikai közösségüket, majd a széttelepülés folytán idővel egyre jobban elkülönültek egymástól. Csak amikor a neolitik második felében már eléggé sűrűn és sokan voltak egy csomóban, akkor indult meg az északról délre tartó előrehatolás, idegen területek és törzsek meghódítása útján.

Az ősközösségben a társadalmi és a nyelvi változások jóval lassabban folytak le, mint most. Ezért ha sikerül megállapítani néhány, az ősközösség vége felé datálható tény, akkor ezeknek keletkezését jóval régebbi korba helyezhetjük vissza. - Ha ugyanis az i.e. III. évezredben már kialakult néhány indoeurópai nyelv, akkor ez arra mutat, hogy már az i.e. IV. és V. évezred folyamán, sőt már jóval előbb, kis mértékben már a mezolitik korban elkülönülhettek egymástól a nagy területen megtelepült indoeurópai törzsek. - Ettől a területtől északkeletre az i.e. III. évezred előtt semmilyen, vagy csak igen gyér lakosság élt. Az i.sz. IV. századbéli török-tatár betörésig a Szovjetunió európai részén (a Kaukázust kivéve) csupán két nyelvcsaládhoz tartozó törzsek laktak: délre az indoeurópaiak és északra az uráliak. A kaukázusi törzsek sohasem hatoltak az Azóvi-tenger - Volga-torkolat vonalánál északnyugatabbra.

LEHR-SPLAWÍNSKI komoly érveket hoz föl annak bizonyítására, hogy a szlávok őshazája a Visztula medencéjében volt. VASMER véleménye szerint viszont Kelet-Galicia toponimiája Volyntól egészen a Don felső folyásáig szláv eredetű, északabbra pedig balti törzsek laktak. A finnugor törzsek a balti törzsektől észak-északkeletre voltak a Pszkov-Moszkva vonal mentén. A Balti-tenger és az Urál közötti legrégebbi lakosok valószínűleg a finnugor törzsek voltak. Az ugynevezett "fésű alakú kermáia"-kultúra elterjedése alapján föltehető, hogy a III. évezred második felében a nomád, halász-vadász életmódot folytató finnugor törzsek elkezdtek az Ural hegység lábától nyugat felé terjeszkedni; meghódították a Balti-tenger mellékét, és behatoltak egészen az Odera felső folyásáig és délre Sziléziáig és Kis-Lengyelorszáig, Mazowszéig és északon a Pripet területéig. Ezeket az első, kelet felől behatolt idegen törzseket azonban a számbelileg többségben levő indoeurópaiak asszimilálták. Csak jóval később, már a mi időszámításunk idején következett be a török törzsek betörése. Föltehető azonban, hogy hasonló behatolások történtek nyugat és délkelet felől is; ezenkívül pedig számolni kell a korai görög rabszolgatartás nem indoeurópai rabszolga-behozatalával is. A fenti területeken többségben levő indoeurópai nyelvű lakosok azonban mind magukhoz hasonlították az idegeneket.

✱

Az indoeurópai nyelvek szóikcsének összehasonlító-történeti vizsgálata arra a következtetésre vezet, hogy mindegyik vagy csaknem mindegyik indoeurópai törzs előtt ismeretesek voltak a következő házi, ill. vadállatok: kutya, juh, tehén és ökör (bika), ló, disznó, kecske; farkas, medve, egér. Ezenkívül több indoeurópai nyelvben eredeti neve van ezeknek az

á l l a t o k n a k : róka, szarvas, hiúz, nyul, kigyó, sün, teknősbéka, vidra, hód; m a d a r a k n a k : liba, kacsa, buvármadár, sas, sólyom, daru, rigó; r o v a r o k n a k : légy, bögöly, darázs, méh, tetű, bolha; f á k n a k : nyír, bükk, tölgy, fenyő, fűz, éger, nyár, erdei fenyő, tiszafa, kőris; valamint a t é l n e k é s a h ó n a k . - Az egyetlen fa, amelynek közös indoeurópai neve van - a n y i r f a ; ennek fő elterjedési övezete Kelet-Európától Dél-Szibériáig terjed. A b ü k k elnevezésének néhány indoeurópai nyelvben való közös megléte arra utal, hogy az indoeurópai törzsek egy része a bükknek a Kalinyingrad-Krim nyugati határától keletebbre lakott. Ezek alapján keletkezett az a vélemény, hogy a régebbi időkben az indoeurópai törzsek Európában vagy Ázsiában, mérsékelt klímájú területén éltek.

A házi és vadállatok közös neve, illetőleg a földművelés és a fémek közös terminológiájának hiánya arra mutat, hogy az indoeurópai nyelvek elkülönülése még a földművelés végleges el-sajátítása előtt, vagyis a neolit vége előtt (az i. e. III. évezrednél régebben) történt meg; továbbá arra, hogy a neolit első felében az indoeurópaiak főként kezdetleges földművelők voltak, a földművelés legfőljebb kialakulásban volt náluk. Azonban az indoírániaiak s még néhány más nyelv kiválása után a többi indoeurópai törzs között a kapcsolat nem szakadt meg, ennek folytán pedig kifejlődhetett bizonyos közös földművelési terminológia is.

[Ebben a részben GEORGIEV biztosan kezeli a magyar (finnugor, uráli) őstörténeti kutatásokban alkalmazott életföldrajzi módszert. Mindössze az egyes fajták latin nevének megadását hiányolhatjuk, amely bizonyos esetekben közelebb segíthetné az olvasót megállapításainak mérlegeléséhez.]

A gyökeres nyelvi változások egyik legfontosabb oka a nyelvkeveredés. Emellett pedig mennél jobban különbözik a szubsztrátum a szupersztrátumtól, vagyis a legyőzött nyelv a győzőtől, annál jelentékenyebbek a változások. Ezt bizonyítják az indiai nyelvek, amelyek lényegesen megváltoztak az indoeurópai alapnyelvhez képest; hasonló például szolgál a hettita, az örmeny és az ir nyelv is. A jelenlegi indoeurópai nyelvek közül viszont a legarchaikusabb a litván, amely "régiz házája" területén (vagy ahhoz közel) fejlődött ki, s leginkább csak az aránylag közeli: a szláv és a germán nyelvek hatottak rá.

3. Egy adott terület ősi lakossága nyelvi hovatartozásának bizonyításában igen értékes a f ő l d r a j z i n e v e k - n e k , főként a nagy folyóknak, vizes térségeknek és hegyeknek az elnevezése; ezek ugyanis általában igen hosszú időközönként fennmaradnak, míg az ősközösségekben gyakran változó települések neve sokkal könnyebben elpusztult. A fent kijelölt terület földrajzinév-anyaga világosan indoeurópai jellegű.

Ennek bizonyítására GEORGIEV számos tömör, de jól adatolt etimológiát hoz föl, így például a Pontosz Akszeinoszt ('Fekete-tenger') és a Volgát. A Fekete-tengerbe északról beömlő nagyobb

folyók nevei szintén iráni eredetűek, például a Don, a Dnyeper, a Bug, a Dnyeszter, Indoeurópai eredetű a Dunának és fontosabb mellékfolyóinak neve is, így a Prut, Szeret, Olt, Tisza, Maros; Száva, Dráva, Rába, Inn, Isar, Lech; Vág, Ens, Erlaf, Gran, Günz, Kamp, Krems, Laaber, Lajta, Mindel, Faar, Pfatter, Regen, Traisen, Vils, Wien, Wörnitz, Ybbs, Zusam stb.

Indoeurópai eredetű a Kárpát és a Balkán neve is. - Hasonlóképpen az számos más, északabbra és nyugatabbra fekvő folyó és hegy neve (például: Weser, Dvina, Visztula, Majna, Odera, Rajna, Ruhr, Elba stb.), közülük sokról kétségtelenül kimutatható a balto-szláv, ill. szláv vagy germán eredet.

Nyugat-Európa nagyobb vizeinek nevei közül viszont csupán egyesek vehetők indoeurópaiaknak, míg mások nem. Például Franciaország és az Ibériai-félsziget nagy folyói közül nem indoeurópai eredetű neve van a következőknek: Szajna, Loire, Garonne, Duero, Tajo, Ebro, valamint a Rajna néhány mellékfolyója.

4. Részletesebben foglalkozik a szerző a Balkán-félsziget helyneveivel, amelyek igen gyakran nem indoeurópai eredetűek. Ilyen tárgyú megjelenendő művéből ad izelítőt néhány részlet bemutatásával. Megállapításait a következőkben foglalja össze: 1) E terület minden nagyobb folyója megőrizte a szlávok és a románok, rómaiak (kelták) előtti elnevezését. Hasonló a helyzet a közepes nagyságu folyóknál. Csak két nagyobb folyó változtatta meg a nevét. - 2) Majdnem mindegyik kisebb és jelentéktelenebb folyó világosan bolgár (szláv) nevű, nagyon ritkán római (nyugaton) vagy török (keleten). - 3) Az első csoportban szereplő nevek mind indoeurópai eredetűek a Duna, a Fekete-tenger és a Balkán hegység között. Ez azt bizonyítja, hogy e területet már a legtávolabbi régi korban is indoeurópai törzsek lakták, és ezek magukhoz hasonították a behatoló nem indoeurópaiakat. [Tételeit számos etimológiával erősíti.]

5. A fentiek ellentmondanak néhány tudós véleményének, akik szerint az indoeurópaiak "óshazá"-ja Észak-Németországban volna. Eme nézet erősítése végett azt igyekeznek bizonyítani, hogy a legrégebbi időkben a Balkán-félsziget lakossága nem lehetett indoeurópai eredetű. Így PAUL THIEME is, aki a "Die Heimat der indogermanischen Gemeinsprache" című könyvében (1954) hangsúlyozza, hogy a Balkán-félsziget lakossága a legtávolabbi időben azért nem lehet indoeurópai eredetű, mert a Görögországra olyannyira jellemző növények és termékek, mint a ciprus, olajfa, olajbogyó, szőlővenyige, szőlő neve indoeurópai szempontból elemezhetetlen, tehát nyilván jövevényyszó. - Ez a nézet azonban elavult görög nyelvészeti alapokon nyugszik és tarthatatlan; a fenti fogalmakat jelölő szavaknak jó indoeurópai etimológiájuk van, - állítja GEORGIEV, s állítását ezeknek, valamint a számár szó etimológiájának elsorolásával bizonyítja.

A szerző szerint ezek az etimológiák egészen világosak; de mégha lehetne is némi kétség velük kapcsolatban, akkor sem

volna szabad azt állítani, hogy nem indoeurópai eredetűek - mint THIEME teszi -, hanem legfőljebb azt, hogy idáig semmilyen indoeurópai nyelvből sem sikerült kimutatni őket.

A szőlővenyige és a számár az egész Balkán-félszigeten ismeretes. A szőlő megterem a Duna völgyében is mindenütt, az olajbogyó pedig a Balkán-félsziget déli részén, a Sztrandzsa-Rodopé-Albánia vonaltól délre (az Adriai-tenger partját kivéve); a ciprus a Balkán hegység déli részén terem meg. Az a tény, hogy a görögöknek saját régi szavuk van a szőlővenyigére és a számárra, az olajbogyót (és valószínűleg a ciprust) jelölő szavak pedig kölcsönzések valamelyik, görög előtti indoeurópai nyelvből (a pelaszgból), azt bizonyítja, hogy a görögök a Balkán-félsziget északnyugati részét és ennek néhány szomszédos területét lakták. S innen kezdtek a görögök az Égei-tenger vidékére vonulni, minden valószínűség szerint az i.e. III. évezred végén.

Semmi alap nincs annak föltevésére, hogy a Balkán-félszigetet valaha is nem indoeurópaiak, hanem például kaukázusi vagy óibériai nyelvet beszélők lakták. A sokat hangoztatott ibériai-balkáni helynév-azonosságok véletlen összecsengésen alapulnak; így például a főérv: a balkáni Ἰβηρος ~ Ἰβηρος világosan trák eredetű.

H. KRAHE nemrég megjelent könyvében (Sprache und Vorzeit) elismeri ugyan, hogy az Égei-tenger mellékének egy részében indoeurópai volt az őslakosság, más részét azonban továbbra is nem indoeurópainak tartja. Ez már haladás ahhoz a nézethez képest, hogy ami görög előtti, az föltétlenül nem indoeurópai. Más helyütt viszont megjegyzi, hogy a Balkán-félsziget víznevei különböznek attól, amit "őseurópai víznevek"-nek nevezünk. KRAHE hibája abban áll, hogy az általa rekonstruált "őseurópai" víznevek a közép-európai folyó- és vízneveken alapulnak, főleg germán és kelta, valamint a föltett illir nyelv alapján. A balkáni hidronimika azonban közelebb áll a kelet-európaihoz, amelyet KRAHE nem vesz figyelembe. Ez a víznév-rendszer pedig indoeurópai, mégpedig a következő öt réteg összefonódásának eredménye: pelaszg, trák, görög, makedón és illir.

Nem bizonyíthatók azok a nézetek sem, amelyek szerint a kréta-mikénéi föliratok valamilyen nem indoeurópai nyelven íródtak. A dolog épp ellenkezőképpen áll.

Ismeretes, hogy a szubsztrátum hatása (tehát a legyőzött nyelv a győztesen) annál nagyobb, mennél magasabb a győztes nyelvet beszélők művelődési foka a legyőzöthöz képest. Jó példa erre a hettita nyelv, amelynek jelentékeny nem indoeurópai szubsztrátuma volt. Ellenkezőjére példa a görög nyelv, amely megőrizte indoeurópai jellegét, tekintet nélkül arra, hogy a görögök az Égei-tenger vidékén meglehetősen magas kulturájú lakosságot találtak, amely föltétlenül túlhaladta műveltségben a betörőket. Ez a bizonyítéka annak, hogy a görögök előtti lakosság valamilyen indoeurópai nyelven beszélt, amely nagyon hasonlított a görögre.

6. A fenti nyelvészeti megállapításokkal egybehangzó eredményre jutott két szovjet régész is: P.N. TRETJAKOV és A. Ja. BRJUSZOV.

Figyelembe véve azt, hogy az i. e. II. évezred derekán a hettiták, a görögök és az irániak teljesen önálló indoeurópai nyelvet képviseltek, továbbá azt, hogy az ősközösségi rendszerben a változások sokkal lassabban történtek, arra a következtetésünkhöz, hogy az indoeurópai alapnyelv "szétbomlása" néhány ezer évvel a neolit előtt megkezdődött. - A korai neolit idején az indoeurópai törzsek Közép- és Kelet-Európában laktak a Rajnától és az Alpoktól a Donig (és a Volga felső folyásáig). Északi határául szolgált az Északi-tenger, a Balti-tenger és a nyugati Dvina. Délen ennek a területnek része volt a Duna-medence és a Balkán-félsziget. Ekkoriban alakult ki az indoeurópai nyelvek három fő csoportja [összefoglaló térkép-vázlat az eredeti cikk 64. lapján]:

A) **É s z a k i** vagy **b a l t o - s z l á v - g e r m á n** csoport. - A csoport jellemző izomorfémája az **m** hang megőrzése. - A balto-szláv és a germán nyelvek közeli rokonságára már ZEUSS, GRIMM és SCHLEICHER, majd pedig GEORGIEV és LEHR-SPLAWINSKI és részben PORZIG felhívta a figyelmet. Míg a balto-szláv és a germán nyelvek közt sok közös alakotani, szóképzésbeli és szókinésbeli jelenség van, addig a szláv és az iráni nyelvek között mennyiségben és jelentőségükben jóval kevesebb a közös elem. - PORZIG elismeri ugyan a balto-szláv-germán rokonságot, de a germán nyelveket a latinnal szorosabb kapcsolatba hozza, s a centum--satem felosztás alapján a nyugati csoportba osztja be. Evvel kapcsolatban GEORGIEV hangsúlyozza, hogy "az indoeurópai nyelveknek két csoportra, az úgynevezett centum és satem nyelvekre való felosztása régóta uralkodó hibás elmélet, amely akadályozza az indoeurópai nyelvek rokonságának helyes megértését". - Másrészt azonban a germánoknak van néhány közös vonása a keltával, az itáliaival és a venéttel is. - Ebbe a csoportba tartoznak még a tokhárok előfutárai is.

B) **A k ö z é p s ő** csoport két alcsoportra oszlik:

1) **A n y u g a t i a l c s o p o r t h o z** tartozik a kelta, az itáliai és a venét. - A kelta nyelv már az i. e. III. évezredben elkülönült. A venét nyelvről föltehető, hogy közeli rokon az itáliai nyelvekkel, másrészt a keltával és az illirrel is. Ez utóbbi pedig valószínűleg átmenetet alkot a venészt és a trák nyelv között. - Az alcsoport jellemző izomorfémája az egyes szám birtokos esetének i végződése.

b) **A k ö z é p s ő a l c s o p o r t h o z** tartozik a görög, a trák és az indo-iráni. A fenti nyelvek rokonságát jelentős mértékben eltakarja a trák nyelvnek, amely láncszem volt a görög és az indo-iráni között, meg néhány, a görög és a trák közötti átmeneti nyelvjárásnak a kipusztulása. A görög és az óind alaktanában és szókinésében számos közös elem van; ezek egyrészt archaizmusok, másrészt neologizmusok, mint pél-

dául az indoeurópai $r > a$ átmenet stb. Az indo-iráni azonban már igen régen különvált, ami abból is látható, hogy hiányoznak belőle a földművelés közös műszavai.

A makedónról föltehető, hogy átmenet volt a görög, a frigiai, a trák és az illir között. A frigiai átmeneti nyelvjárás lehetett a trák (örmény) és a görög között. A trák nyelvnek - amelyet hajdan igen kiterjedt vidéken beszéltek - központi helyzete van az északi és a déli csoport között; vannak közös vonásai a balto-szlávval, az indo-irániival, a pelaszg és a lükiai nyelvekkel is. Az örmenyt a trák egyik elkülönült nyelvjárásának tarthatjuk.

c) A déli csoport a pelaszgból (vagy a görögök előttiből), a lükiaiból, a hieroglifikus hettitából, az etruszkból, a lúdiaiból, a lugiból és a hettitából áll. A csoportra jellemző a Lautverschiebung, az $\delta > a$ fejlődés, a laringális hang (vagy hangok) megőrzése. - Két alcsoportra osztható: a pelaszg-lükiaira és a hetto-luvira; az adatok csekélyisége azonban nem teszi lehetővé a további, pontosabb elhatárolást. - A csoport törzsei a Balkán-félsziget déli (és délkeleti) részét foglalták el, majd pedig Kis-Ázsia nyugati részét már később a neolitik korszakban.

*

Az i.e. III. évezredben az indoeurópai nyelvek többsége, amelyek eléggé kiterjedt területen helyezkedtek el, már önálló és független nyelv volt. Ezek azonban közeli rokonságban voltak egymással, körülbelül úgy, mint a mai szláv nyelvek.

A XX. század második negyedéig a nyelvészek főleg a középső és bizonyos mértékig az északi csoportot ismerték és vették figyelembe az indoeurópai törzsek és nyelvek őstörténetére vonatkozó vizsgálatokban. Csak a legutóbbi időben ismerkedtek meg a déli csoport nyelveivel is, ami jelentős mértékben hozzájárult az indoeurópai nyelvek összehasonlító nyelvtanának és történetének terén az ismeretek bővítéséhez és pontosabb megfogalmazásához.